

प्रा. डा. गौरवराज ढकाल, MS, FISS

परिचय विशेषण - मेडिकल (स्वास्थ्य), तथा दंत, मानव, कम्पनर तथा स्वास्थ्य सल्लाह
समय: प्रत्येक महीनाको दोस्रो शुक्रवार, ॐ हरिपल्लव काठमाडौँबाट

डा. पुरुषोत्तम पराजुली, MS, MCh

परिचय विशेषण - पिसाब प्रोट्रेट, मृज्जलि, पथरी तथा मूत्र रोग/स्युरोलोजिज
समय: प्रत्येक महीनाको दोस्रो शनिवार, स्युरो हरिपल्लव, विगतनगरबाट

डा. अपार पौखरेल, MS, FIPE

परिचय विशेषण - नाक, कान, घाँटी रोग/बाल तथा वयस्क ENT सल्लाह
समय: प्रत्येक महीनाको अठ्ठिन शनिवार, मोजिल हरिपल्लव, काठमाडौँबाट

डा. हरिशंकर प्र. यादव, MD, FIEM

परिचय विशेषण - मधुमेह (सुगर), थाइराईड, हृदय रोग
समय: प्रत्येक महीनाको अठ्ठिन शनिवार, विगतनगरबाट

सम्पादकीय

भाइचारा आवश्यक

भारत र पाकिस्तानबिचको दुश्मनी यी मुलुकको निर्माणदेखि नै छ। एउटा देशमा बेलुन पड्कदा पनि अर्को देशप्रति शंका गर्ने परिपाटी यी दुवै देशका लागि सामान्य भइसकेका छन्। त्यति मात्र हैन, मुलुकभित्रै चुनाव जित्न होस् या अन्य दलभन्दा राष्ट्रवादी देखिन भारतले पाकिस्तानलाई र पाकिस्तानले भारतलाई गाली गर्ने क्रम पनि उहिल्यैदेखिको हो। यस्तो अवस्थामा एकले अर्को देशलाई लगाउने आरोप र गर्ने आक्रमण तथा प्रत्याक्रमण दुवै देशका शासकका लागि बहादुरी ठहरिने गरेको छ।

यतिबेला इजरायलले प्यालेस्टाइनमाथि आक्रमण मात्र गरिरहेको छैन, पुरै देश कब्जामा लिने घोषणा नै गरेको छ। उता अमेरिकाले यमनका हथुी विद्रोही सिध्याउने बहानामा आक्रमण जारी राखेको छ। इजरायल र इरानबीच कुनबेला हानाहान हुने हो, कुनै दुगो छैन। अमेरिका र क्युबाबीच उस्तै तनाव छ। रूस र यूक्रेनबीचको युद्ध त भन्नु भन्नु खराब स्थितिबाट गुज्रदै गरेको सर्वविदितै छ। अर्कोतर्फ अमेरिकामा डोनाल्ड ट्रम्प दोस्रो कार्यकालका लागि राष्ट्रपतिमा चुनिएसँगै क्यानडा, मेक्सिकोजस्ता धेरै देशसँग घम्साघम्सी गरिरहेको छ। विशेषगरी दुई शक्ति राष्ट्र अमेरिका र चीनबीच चुलिएको व्यापार युद्धले पनि कतै न कतै विश्व अशान्तिलाई नै सघाइरहेको छ।

विश्व यतिखेर गरिब र धनी, विकसित र अविकसित, सम्पन्न र विपन्न, सुगम र दुर्गम, शिथिल र अशिथिल जस्ता विभिन्न ध्रुवमा विभाजित छ। विशेषगरी पश्चिमा देशहरू विज्ञान र प्रविधिको चरम आनन्दानुभूति गरिरहेका छन्, मातौं अब उनीहरूका लागि चुम्न बाँकी नै केही छैन। तर बिसन नहुने कुराचाहिँ यो छ कि यो उपलब्धि हासिल हुन सयौं वर्ष लागेको छ। हजारौंको रोजीरोटी खोसिएको छ र लाखौंको रगत पसिना सिँचिएको छ। त्यसैले आज आफूलाई सम्पन्न भन्नेहरूले चुमिरहेका आनन्दको जगमा धेरैको भूमिका छ।

त्यसैले अबको चुनौती भनेको यी विश्वव्यापी उपलब्धि जोगाउने हो। प्रकृतिप्रदत्त सुविधाहरूको अत्यधिक उपयोग गर्दै भावी पुस्ताका लागि पनि यसको संरक्षण गर्नु हो। अहिले विकराल समस्याका रूपमा देखिएको जलवायु परिवर्तन जस्ता विषयको सामना गरेर अघि बढ्ने हो। यस्ता कार्यका लागि यतिबेला मिलिजुली अत्यावश्यक छ। अहिले हामीले भोगिरहेको विषम परिस्थितिबाट मुक्तिका लागि भाइचारा सबैभन्दा बढी आवश्यक भएको बेला हो। यस्तो बेलामा सबैको सामूहिक सहकार्य आवश्यक हुन्छ।

• श्रीमन नारायण

संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रलाई विश्वको सर्वोत्तम शासन प्रणाली मानिन्छ । जननिर्वाचित संविधान सभाको दुई तिहाइभन्दा पनि बढी सदस्यको सहयोग, समर्थन र सहमतिबाट जारी भएको नेपालको संविधानको स्वीकार्यता, मान्यता र वैधता सर्वोपरि छ । वर्तमान संविधानकै विशेषता हो कि देशका महिला, आदिवासी, जनजाति, मधेशीलगायत आर्थिक, सामाजिक र राजनीतिक रूपले पछाडि परेकाहरूलाई पनि शासन सत्ताको सञ्चालनमा सम्मानजनक सहभागिता गराइएको छ । वर्तमान संविधानमा समावेशिताको जुन प्रावधान राखिएको छ, यसले गर्दा सबै क्षेत्रमा उपरोक्त वर्गको प्रतिनिधित्वलाई सुनिश्चित गरिएको छ । नीति निर्माणको ठाउँमा सबैको पहुँच सम्भव भएको छ तर निरङ्कुश पञ्चायती शासनमा सत्ताको बागडोर सम्हालेका र सत्ताका वरिपरि रहेर आफ्नो निहित स्वार्थपूर्ति गर्न सफल भएकालाई यो परिवर्तन पक्कै सकिरहेको छैन । यथास्थितिवादमा नै सबै समस्याको समाधान हेर्न चाहनेहरू यथार्थमा आफ्नो अतृप्त सत्ता लिप्सालाई पूरा गर्न वर्तमान शासन प्रणालीका केही प्राविधिक कमीकमजोरीलाई अतिरिञ्जित रूपमा प्रस्तुत गरी जनतामा भ्रम फैलाउने असफल प्रयास गरिरहेका छन् । संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रको शीतल छहारीमा आनन्दको अनुभूति गरिरहेका नेपाली जनता अब प्रतिगमनलाई कहिल्यै समर्थन गर्ने छैनन् ।

लोकतान्त्रिक शासन प्रणालीमा संविधानद्वारा

प्राप्त अधिकारको उपयोग गर्नु सबैको हक हो । यस अन्तर्गत नै सरकार तथा राजनीतिक दलहरूको आलोचना गर्ने अधिकार पनि सबैलाई प्राप्त छ तर संघीयता, लोकतान्त्रिक गणतन्त्र एवं समावेशिता जस्तो वर्तमान संविधानको सुन्दरतम विशेषता माथि कसैले प्रहार गर्न खोज्छ भने त्यसको रक्षा गर्न तथ्य तर्क र विधिसम्मत तरिकाले अगाडि आउनु देशका जिम्मेवार नागरिकको कर्तव्य हुन जान्छ । आवश्यकता र औचित्यको आधारमा संविधानमा संशोधन पनि गर्न सकिन्छ । वर्तमान गठबन्धन सरकार पनि संविधान संशोधनको सवालमा सकारात्मक नै देखिन्छ तर हजारौं नेपालीको बलिदान त्याग, समर्पण र अथक प्रयत्नबाट प्राप्त सङ्घीयता एवं लोकतान्त्रिक गणतन्त्रविपरीत कसैले अन्यथा सोच्छ भने त्यो स्वीकार्य हुन सक्दैन । विसं २००७ मा १०४ वर्षीय निरङ्कुश राणा शासनको अन्त्य गरी देशमा प्रजातन्त्रको स्थापना भएको थियो ।

विसं २०१७ मा तत्कालीन राजा महेन्द्रले लोकतन्त्रको घाँटी रेट्ने देशमा निरङ्कुश पञ्चायती शासन लागु गरे । तीन दशकपश्चात् देशमा प्रजातन्त्रको पुनर्स्थापना भयो फेरि २०५९ सालमा तत्कालीन राजा ज्ञानेन्द्रले लोकतन्त्रलाई समाप्त गरी देशमा निरङ्कुश शाही शासन लागु गरे । विगत १८ वर्षदेखि देशमा संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्र छ अब फेरि पनि देशमा निरङ्कुशता लाद्ने तथा शासनसत्ता आफ्नो हातमा लिने महत्वाकांक्षासहित पूर्वराजाले आफ्ना समर्थकलाई सडकमा उतारेका छन् । पञ्चायतमा देशको विकास भएको सम्बन्धी गलत भाष्य निर्माण गरिँदै छ । पञ्चायती व्यवस्थामा पनि देशको विकास भारत, सोभियत संघ, चीन, अमेरिका, जापान र बेलायत जस्ता मित्रराष्ट्रको अनुदान सहयोगबाट नै भएको थियो । त्यतिबेला पूरै विश्वले आत्मसात् गरेको आर्थिक नीतिमा

अनुदान सहयोगको प्रधानता हुने गर्दथ्यो । अहिले पूरै विश्वमा आर्थिक उदारवाद तथा निजीकरणको नीतिले महीँव पाएको छ । विश्व बैङ्क, अन्तर्राष्ट्रिय मुद्राकोष र एसियाली विकास बैङ्कले निर्धारण गरेको मापपण्ड र निर्देशन विपरीत कुनै पनि देश स्वतन्त्र आर्थिक नीति लागु गर्न सक्दैन । नेपाल पनि यसबाट अपवाद रहने कुरा भएन । निजीकरणको विरोधमा हामी जान सक्दैनौं सायद त्यही भएर होला पुँजीवादको विरोध गर्ने नेकपा (माओवादी केन्द्र) पटक पटक सतामा आउँदा पनि पुँजीवादी अर्थ व्यवस्थाको विरोध गर्न सकेन । उल्टै यस पाटीकै कतिपय नेतामाथि थुप्रै निजी पुँजी बनाएको आरोप पनि लागेको देखियो ।

विसं २०४९ अधिसम्म देको कुल गार्हस्थ्य उत्पादन ३.३ खर्ब मात्रै थियो । विगत ३५ वर्षमा यो ५३.८ खर्ब पुगेको छ । प्रतिव्यक्ति आय १८५ डलरबाट अहिले यो एक हजार ४१० डलर पुगेको छ । पञ्चायत कालमा गरिबी ४९ प्रतिशतसम्म थियो भने अहिले यो १५.६ प्रतिशत मात्रै छ । सडक सञ्जाल पञ्चायती व्यवस्थाको अन्त्यसम्ममा सात हजार ३३० किलोमिटर मात्रै थियो भने अहिले यो ९८ हजार ७०० किलोमिटरसम्म पुगेको छ । सञ्चार सुविधा वितरण ७१ हजार सेट मात्रै थियो भने अहिले यो ३.५ करोडसम्म पुगेको छ । प्रत्येक व्यक्तिले हातमा मोबाइल छ, कतिपयले त दुई/तीन वटा मोबाइलसमेत बोक्ने गरेका छन् । पञ्चायती व्यवस्थाको अन्त्यसम्म ८.८ प्रतिशत घरघुरीसम्म मात्रै बिजुली सुविधा थिए भने अहिले ९५ प्रतिशत घरघुरीसम्म पुगेको छ ।

बहुदलीय व्यवस्थाको पुनर्स्थापना हुनुभन्दा अधिसम्म २२७ मेगावाट विद्युतको मात्रै उत्पादन हुने गर्दथ्यो भने अहिले तीन हजार

मेगावाट निर्माण भइरहेको छ । पहिले ४० प्रतिशत जनतासम्म मात्रै पिउने पानीको सुविधा थियो, अहिले यो ९५ प्रतिशत पुगेको छ । पञ्चायती व्यवस्थामा नेपालीको औसत आयु ५४ वर्ष मात्रै थियो, अहिले आएर ७१ वर्ष पुगेको छ । शिशु मृत्युदर प्रति एक हजार १२८ थियो, अहिले एक हजारमा २१ छ । शिक्षा क्षेत्रमा व्यापक प्रगति भएको छ । प्राथमिक विद्यालय आधार भूत विद्यालय, माध्यमिक विद्यालय, उच्च माध्यमिक विद्यालय, प्राविधिक विद्यालय, इन्जिनियरिङ र मेडिकल पढाइका क्याम्पस थुप्रै संख्यामा खुलेका छन् । उच्च माध्यमिक र क्याम्पस शिक्षासम्म सबैको पहुँच सहज भएको छ । बहुदलीय व्यवस्थाको पुनर्स्थापना हुनुभन्दा अधिसम्म देशमा एक हजार जति एमबिबिएस डाक्टर मात्रै थिए । अहिले यो संख्या ४० हजारको हाराहारीमा छ ।

एघार हजार जति त विशेषज्ञ डाक्टर हुन् । ८.६७ जनघनत्वको आधारमा यहाँ डाक्टर छन् । विश्वका धेरै देशभन्दा राम्रो स्वास्थ्य अवस्था हाम्रो देशमा छ । मुटु, मिर्गौला, लिभर र अन्य गम्भीर प्रकृतिका रोगको उपचारमा सरकारले सहायता उपलब्ध गराइरहेको छ । निःशुल्क डायलासिस सुविधा प्राप्त छ । डाक्टर र उपचारको अभावमा नागरिकले ज्यान गुमाउनुपर्ने अवस्था छैन । मृत्यु त शाश्वत सत्य हो, अमरत्व कसैलाई प्राप्त त छैन तर सरकार भने आफ्नो नागरिकको स्वास्थ्य उपचारप्रति सचेत देखिन्छ ।

सरकारले सामाजिक कल्याणको क्षेत्रमा विधवा, एकल महिला, ज्येष्ठ नागरिक, अपाङ्गता भएका समेतलाई मासिक भत्ता उपलब्ध गराइरहेको छ । जसले गर्दा तिनीहरूमा बढी दिनसम्म बाँच्ने अवस्था जागेको छ । बुढेसकालमा छोरा छोरीले हेरचाह नगरे पनि कोही भोक्ने मर्ने छैनन् ।

दीर्घरोगका कतिपय औषधी गाउँकै स्वास्थ्य चौकीमा उपलब्ध भइरहेका छन् । गणतन्त्रको १६ वर्षमा सडक, शिक्षा, यातायात, सञ्चार र उद्योगको क्षेत्रमा पनि धेरै काम भएका छन् । जनताका छोराछोरी पनि अब केवल सरकार प्रमुख मात्रै होइन राष्ट्रपति पनि बन्न सकिरहेका छन् । मधेशी, महिला, जनजाति र सामान्य वर्गबाट पनि राष्ट्रपति एवं उपराष्ट्रपति जस्तो गरिमामय पदमा आसीन हुनु गणतन्त्रको विशेषता हो । यो केवल लोकतान्त्रिक गणतन्त्रमा मात्रै सम्भव हुन सक्छ । जनतालाई मौलिक अधिकार प्राप्त छ । मानव अधिकारको रक्षालाई सुनिश्चित पारिएको छ । पूर्ण प्रेस स्वतन्त्रता छ । लोकतन्त्रमा आफूलाई मन परेको नेतालाई चुनावमा जिताउने र मन नपरेकालाई पराजित गर्ने अधिकार पनि जनतालाई प्राप्त छ । भूतपूर्व प्रधानमन्त्री पनि निर्वाचनमा पराजित भएका छन् ।

विसं २०६१ मा राजा ज्ञानेन्द्रले शासन सत्ता आफ्नो हातमा लिदा कसरी टेलिफोन, मोबाइल, इन्टरनेट पत्रपत्रिकाहरू पनि केही समयका लागि बन्द भएको थियो, सम्पादकीय सेनाको निर्देशन अनुसार लेखिन्थ्यो र सञ्चार माध्यमको निष्पक्षतामाथि प्रहार हुनुका साथै राजनीतिकमीलाई जेलमा राखेर पञ्चायती व्यवस्था लागु गर्ने प्रयास भएको थियो, त्यसलाई बिसन सकिँदैन । लोकतन्त्रमा नै प्रत्येक असन्तुष्टिको स्वरलाई सुन्ने र त्यसको सम्बोधन गर्ने काम हुन्छ । संविधानसँग सम्बन्धित विषय भए त्यसमा संशोधन पनि गरिन्छ तर निरङ्कुशतन्त्रमा यो सम्भव छैन । फेरि हजारौं नेपाली जनताको त्याग, बलिदान, समर्पण र भगीरथ प्रभावबाट प्राप्त लोकतन्त्रलाई प्रतिगमनका निमित्त कसरी बलिदान गर्न सकिन्छ ? संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्र नेपालका निमित्त अपरिहार्य र अपरिवर्तनीय आत्मासरह हो ।

वित्तीय जिम्मेवारी र बजेट

• गोपीनाथ मैनाली

वर्षअघि त्रिभुवन विश्वविद्यालयको बजेट २२ अर्ब रुपियाँ थियो भने क्युमुलेटिभ बेरुजु २८ अर्ब रुपियाँ थियो । यो प्रतिनिधि उदाहरणले वित्तीय जिम्मेवारी निर्वाह गर्ने पक्षमा सङ्गठित संस्थाहरू निकै कमजोर छन् भन्ने देखाउँछ ।

दशक अघिदेखि सार्वजनिक क्रियाकलापमा समाष्टता तथा सङ्गठन तहको आर्थिक अनुशासन कायम गर्नका लागि कार्यविधि कानुन भएर मात्र पुग्दैन, जवाफदेहिता कानुन पनि चाहिन्छ भन्ने बहस चल्दै आएको थियो । बजेट समीक्षा एवं स्वतन्त्र विश्लेषणमा वित्तीय जवाफदेहिता कानुनले पदाधिकारीलाई जिम्मेवार बनाउन सकिन्छ भन्ने संदेश यसले दिएको थियो । त्यसो हुँदा जवाफदेहिताको धेरामा मन्त्री, सचिव, कार्यालय प्रमुख र आर्थिक कारोवारमा संलग्न लेखा समूहका कर्मचारीलाई जिम्मेवारीको बोध गराउन सकिन्छ भन्ने अनुमान गरिएको थियो । राजनीतिक कार्यकारीले सही भूमिका निर्वाह गर्न नसक्दा पनि कार्यक्रम कार्यान्वयनमा बाधा पुगेको बुझाइ थियो र केही हदमा यो सही थियो । राजनीतिक कार्यकारिणी र प्रशासकीय पदाधिकारीबिच जिम्मेवारी सन्तुलन आवश्यक थियो । सङ्गठित संस्थाको नेतृत्व राजनीतिक आस्थाका आधारमा चयन हुने भएकाले लेखा उत्तरदायी अधिकृत विभागीय सचिवप्रति जवाफदेही नहुने प्रवृत्ति थियो । यस्ता आवश्यकतालाई सम्बोधन गर्न आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व ऐन, २०७६ र नियमावली, २०७७ कार्यान्वयनमा आएको छ । यी कानुन कार्यान्वयनमा आएको पाँच वर्ष भइसकेको छ तर वित्तीय जवाफदेहिता र जिम्मेवारीको स्तरमा सुधार आएको छैन । परिणामतः बजेट प्रणाली र सरकारमाथि नै आलोचना हुँदै आएको छ ।

सार्वजनिक वित्तीय क्रियाकलापको उत्तरदायित्व विवेचकका रूपमा रहेको महालेखा परीक्षकको पछिल्लो प्रतिवेदनले संघीय, प्रदेश र स्थानीय सरकार एवं सङ्गठित संस्थाको वित्तीय अवस्थामा आमूल सुधार गर्नुपर्ने सन्देश दिएको छ । प्रतिवेदनले जिम्मेवारी, आन्तरिक नियन्त्रण र अनुशासनका नीतिगत पक्षमा रहेका कमजोरीमाथि पनि प्रकाश पारेको छ । बेरुजुलाई जवाफदेहिताको सूचक मान्दा कुल बेरुजु ११८३ अर्ब रुपियाँ पुगेको छ । बेरुजु मात्र वित्तीय जवाफदेहिताको सूचक होइन, यसले खर्च निकायको वित्तीय कारोबारको स्तरलाई मात्र देखाउँछ । यसबाहेक पनि समाष्टगत तहका बजेटरी अनुशासन, विनियोजन सिद्धान्त, विनियोजन न्याय र समाष्टगत उपलब्धिहरूको स्तरले वित्तीय जवाफदेहितालाई देखाइरहेको हुन्छ । सरकारी निकायमा खर्चको गुणस्तर सुधार भएको छैन, सङ्गठित संस्था, संस्थान, समिति जस्ता एक्स्ट्रा बजेटरी निकायमा बेरुजुको आयतन निकै भयावह छ । दृष्टान्तका लागि केही

केन्द्रित गरी कार्यान्वयनयोग्य बनाउनुमा छ । स्रोत समितिले बजेटको आकार आकलन गर्दा प्राविधिक आधार लिन सकेको छैन, त्यसैले बजेट वास्तविक बन्न सकेको छैन, राष्ट्रिय गौरवका आयोजनालगायत उच्च प्राथमिकताका कार्यक्रमलाई 'इयमार्किङ' गर्न सकेको छैन, मध्यकालीन खर्च संरचना र आयोजना बैङ्कलाई संयन्त्रका रूपमा अभ्यासमा ल्याउन सकेको छैन । प्राविधिक रूपमा हुने बजेट छलफल तथा बजेट कार्यान्वयनको समीक्षा पनि स्तरीय होइन, औपचारिक छ । यसले आयोगको औचित्यमाथि पनि प्रश्न उठाउँदै आएको छ । आयोग र अर्थ मन्त्रालयबिच समन्वय खटिकएको छ । त्यस्तै बजेट नीति तथा स्रोत परिचालनको जिम्मेवारीमा अर्थमन्त्रीको भूमिका प्रभावकारी बनाउन सिकिएको छैन । संस्था र पदाधिकारीको औचित्य कामका आधारमा पुष्टि हुने हो । यी दुई पदाधिकारीको भूमिका प्रभावकारी भएपछि मात्र अन्य पदाधिकारीको भूमिका प्रभावकारी हुने हो ।

विषयगत मन्त्रालय/सचिवालय वित्तीय क्रियाकलापलाई सञ्चालन गर्ने महत्वपूर्ण पात्र हुन्, जसको क्रियाशीलता र आचरणले नै बजेट नतिजामा अनुवाद हुन सक्छ । ऐन आउनुअघि मन्त्री/संवैधानिक निकाय प्रमुख वित्तीय जिम्मेवारीमा छुट्टेका थिए, विषयगत कानुनका आधारमा नीतिगत भूमिका मात्र लिनै गर्दथे, त्यो पनि स्वेच्छिक हदमा । अहिले कार्यकारी रूपमा नै उनीहरूलाई जिम्मेवार बनाएको छ । मन्त्री तथा संवैधानिक निकाय प्रमुखहरू वार्षिक विकास कार्यक्रमको तयारी गर्न लगाउने, आयोजना छनोट गराउने, मध्यकालीन खर्च संरचना तयारी गर्न लगाउन, मन्त्रालयगत बजेट प्रस्तावलाई अन्तिम रूप दिने, बजेट प्रस्ताव भर्ने, बजेट कार्यान्वयन गराउने, कार्यक्रम समीक्षा गर्ने, सरकारी सम्पत्तिको संरक्षण र बजेट समर्पणका जिम्मेवारीमा छन् । त्यस्तै बजेट कार्यक्रम कार्यान्वयनमा सहजीकरणका लागि नीति मार्गदर्शन र अन्तरमन्त्रालय समन्वय पनि उनीहरूको जिम्मेवारी हो । मातहत निकायको गतिविधिको पूर्ण जानकारी र कार्यक्रम, नीति

तथा सेवा प्रवाहको जिम्मेवारी पनि उनीहरूले लिनु पर्छ । आफू नेतृत्वको निकायको कार्यसम्पादन हुन सके नसकेको जिम्मेवारी लिनै पनि उनीहरूको दायित्व हो ।

मन्त्री/संवैधानिक निकाय प्रमुखपछि सचिवको भूमिका महत्वपूर्ण हुन्छ । आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व ऐनले उसलाई लेखा उत्तरदायी अधिकृतको रूपमा लिएको छ, जस अनुसार बजेट तयारीको प्राविधिक नेतृत्व गर्ने, बजेट प्रस्तुति र छलफल, स्वीकृत बजेटको कार्यान्वयन तयारी, समयबद्ध उपलब्धि सूचक सहित कार्यतालिका स्वीकृति, कार्यसम्पादन करार, खटिकएको छ । कार्यन्वयनको अनुगमन, रेखदेख, नियन्त्रण गर्ने काम पर्छन् । सचिवले मातहत सङ्गठित संस्था, बोर्ड, समितिमा वित्तीय जिम्मेवारी रेखदेखको पनि जिम्मेवारी लिनु पर्छ । अहिले पनि सचिवहरूले आफू मातहतका सङ्गठित संस्था प्रमुखलाई जिम्मेवारीबोध गराउन सकेका छैनन्, जस्तो कि शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयको सचिवले विश्वविद्यालयलाई, ऊर्जा सचिवले नेपाल विद्युत् प्राधिकरण र वैकल्पिक ऊर्जा प्रवर्धन केन्द्रलाई जिम्मेवार बनाउन सकेका छैनन् । मातहत निकायमा हुने खर्च क्रियाकलापको लेखा, आन्तरिक जिम्मेवारीमा पनि ऊ रहन्छ । आवश्यकता अनुरूप कार्यक्रम संशोधन र खर्च हुन नसक्ने बजेट समर्पण गरी सरकारको कोष व्यवस्थापनमा सहयोग पुर्‍याउने दायित्व पनि सचिवमै छ । आर्थिक वर्ष बितेपछि वित्तीय विवरण तयारी गरी सर्वोच्च लेखा परीक्षण निकायबाट आफ्नो वित्तीय जवाफदेहिताको मूल्याङ्कनको आधार दिने काम पनि लेखा उत्तरदायी अधिकृतको हैसियतमा सम्बन्धित सचिवको हो । प्रशासकीय नेतृत्व लिनै पदाधिकारीको हैसियतमा मन्त्री, मन्त्रीपरिषद् सचिवालय, महालेखा नियन्त्रक कार्यालय, महालेखा परीक्षक कार्यालय, योजना आयोग, अर्थमन्त्रालय, सार्वजनिक लेखा समिति लगायत अन्य संसदीय समितिसँग समन्वय गर्ने काम पनि सचिवले नै गर्नु पर्छ ।

यी आधारबाट सचिव वित्तीय जिम्मेवारी र जवाफदेहिताको मियो हो । सचिवहरू यी जिम्मेवारी र जवाफदेहिता निर्वाहका लागि व्यावसायिक क्षमता र सदाचारिता दुवै पक्षमा खरो उत्तिन सकेका छैनन् ।

संसद्बाट पारित बजेट तथा कार्यक्रम कार्यान्वयनमा सचिवको वित्तीय जवाफदेहितालाई समृद्ध बनाउन जिम्मेवार व्यक्ति र लेखा प्रमुखहरूको कार्यजिम्मेवारी कानुनमा स्पष्ट तोकिएको छ भने आर्थिक जिम्मेवारी र जवाफदेहिता प्रवर्धनका लागि क्रियाकलायमा आधारित लेखा प्रणाली, एकल खाता भुक्तानी प्रणाली जस्ता सिस्टम एप्लिकेसनले खर्चको गुणस्तर बढाउन पूर्वीपरीक्षणको पनि खोलेको छ ।

कानुनी प्रावधान, सुधारिएको लेखा सार्वजनिक वित्त व्यवस्थापन प्रणाली र प्रणालीलाई सहयोग पुर्‍याउने सिस्टम एप्लिकेसनका वाबजुद पनि वित्तीय क्रियाकलापको स्तर पूर्ण छैन । अख्तियारी, आयोजना स्वीकृति र निकास प्रणालीमा सुधार गरिँदा पनि समयमै खरिद व्यवस्थापन हुने गरेको छैन । कानुन कार्यान्वयन गर्न दायित्वमा पनि पदाधिकारीहरू सबल देखिन नसके अन्य कुरामा उसको अग्रसरता देखिन्छ भन्ने कसरी विश्वास गर्ने ? त्यसैले नेपालमा संचनगत पक्षभन्दा व्यवहारजन्य पक्षमा सुधारको खिँचो देखिएको छ । यो कुरा मन्त्री र सचिवको कार्यजिम्मेवारी निर्वाहको असन्तुलनमा पनि देखिने गरेको छ । विभागीय मन्त्रीहरू नीति व्यवस्थापनबिचको सन्तुलन ल्याउन लालायित देखिदैनन्, कार्यक्रम प्राथमिकताबिचको सन्तुलन पनि देखिएको छैन, सूचना जानकारी र क्रियाकलापको अपनत्व पनि देखिएको छैन भने कार्यप्रणालीको नेतृत्व, अभिभावकत्व र मार्गनिर्देशनमा मन्त्रीहरू सचेत क्रियाशीलतामा छैनन् । त्यसको प्रभाव समस्त प्रणालीमा पर्दै गएको छ । यो असन्तुलनको पक्ष स्थानीय पालिकाहरूमा भन्ने देखिएको छ । खर्च जिम्मेवारी र जवाफदेहितामा पालिका प्रमुख र प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतको भूमिका बाँफिएको छ ।

